

ідентифікації сучасних українців: європейський та альтернативний вектори [Електронний ресурс] : Доповідь на Міжнародній філософській конференції "Європа: об'єднавчі процеси і християнські цінності" (Львів, 27-28 лют. 2009 р.) / Л. О. Филипович. - Режим доступу до тексту : <http://www.risu.org.ua/ukr/study/religstudy/article;27763>

10. Бутиріна М. В. Функціональність стереотипів в контексті масово-комунікаційної практики / М. В. Бутиріна // Наукові записки Інституту журналістики: науковий збірник. - К., 2009. - Т. 34, січень-березень. - С. 50-54.

11. Куртенэ де Б. Избранные труды по общему языкознанию : [в. 2 т.]. - М. : Изд-во АН СССР, 1963. - Т. 1. - С. 59.

12. Lippman W. Public Opinion / W. Lippman. - N. Y. : MacMilan Company, 1957. - P. 234.

13. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / О. В. Зернецька. - К. : Освіта, 1999. - 352 с.

14. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. - М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. - 832 с.

15. Blumer H. Social problems as collective behaviour / Herbert Blumer // Social Problems. - 1971. - P. 92-102.

16. Кулик В. Дискурс українських медіа: ідентичність, ідеології, владні стосунки / В. Кулик. - К. : Критика, 2010. - 653 с.

17. Різун В. Теорія масової комунікації: підручник / В. Різун. - К. : Просвіта, 2008. - 260 с.

САДВНИЧИЙ В. О.

ПРОБЛЕМНИЙ КОМПЛЕКС НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ТЕМАТИКИ МЕДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ СУМЩИНИ 1917-1919 РОКІВ

Проблематика й тематика періодичних видань Сумщини початку ХХ ст., особливо періоду від Лютневої революції в Петрограді до остаточного встановлення радянської влади, час від часу потрапляють у коло зацікавлень науковців. Однак ці публікації переважно належать краєзнавцям або історикам. Інколи факти періодики виникають у публікаціях фахівців таких напрямів, як економіка, освіта, кооперація та ін. Зверталися до них і медики, зокрема під час створення праць із історії цієї галузі [1], [2]. В основі таких публікацій - з точки зору ефектів, які досягаються в результаті впливу на аудиторію, - дати задоволення від інформації, яка підтримує думку реципієнта щодо певного суперечливого питання, задовольнити пізнавальні інтереси.

Тобто основою аналізу ставали процеси розвитку тієї чи іншої галузі, а не науково-популярна чи ділова тематика газетної періодики. У той самий час аналіз її проблемного комплексу дозволить розширити знання як про розвиток певної галузі, так і про стан та функціонування тогочасного медіа-простору регіону. Говорячи про перший акцент, слід наголосити, що сьогодні в Україні спостерігається занепад соціальної складової, у першу чергу медицини: не тільки рівень охорони здоров'я знижується, а й ставлення до нього як до життєвої цінності. У результаті суспільство зіштовхується як із поширенням, часто до епідемічного рівня, хвороб, що 20 років тому здавалися збореними назавжди

(туберкульоз, дифтерія, іспанка, холера, дифтерія, сибірська виразка), так і нових (СНІД, сарс, пташиний грип, цитомегаловірусні інфекції, хламідіоз).

Таким чином, актуальність досліджуваної проблеми зумовлена кількома чинниками. Насамперед, потребою наукового осмислення проблемного комплексу науково-популярної тематики медичного спрямування періодики Сумського краю початку ХХ ст.; необхідністю визначення ролі й місця в цьому процесі періодичних видань у боротьбі з епідемічними хворобами не лише ліками, а й санітарно-просвітницькими заходами, без чого неможливо визначити рівень тогочасного медіа-простору.

Об'єктом дослідження обрано газети "Лучь" і "Сумской вестник". Предмет дослідження - матеріали медичної тематики, опубліковані на сторінках цих видань. Джерельна база - тексти газет.

Хронологічні рамки роботи охоплюють лютий 1917 - лютий 1919 року.

Мета статті полягає у вивченні проблемно-тематичного комплексу науково-популярної тематики медичного спрямування на сторінках газетної періодики Сумщини 1917-1919 років. З огляду на поставлену мету визначено коло завдань: характеристика соціально-епідеміологічної ситуації означеного періоду; виявлення газетних публікацій медичної тематики; визначення основної тематики медичного спрямування.

Для проведення дослідження застосовано описовий та порівняльно-історичний методи, а також типологічний аналіз та огляд літератури з теми.

Питанням функціонування спеціалізованої періодики, питанням медичної та інших дотичних соціальних тематик газетних публікацій у тій чи іншій площині приділяли увагу М. Аржанов, Г. Аронов, Н. Артамонова, К. Васильєв, Я. Ганіткевич, З. Гужва, Д. Жбанков, Н. Загребельна, О. Захарова, В. Ігнатієнко, А. Кохан, В. Кравець, Т. Лихачова, Т. Лісевич, В. Москаленко, В. Плющ, Н. Рубан, Н. Сидоренко, С. Сірополко, В. Сутулін, І. Чорнобров, О. Школьна, інші. Однак заявлена нами тема в такому розрізі розглядається вперше, що дозволить в історичному контексті розвитку місцевих газет розширити поняття про функції періодики, проблемне коло тематики, вплив на соціум. Саме в цьому й полягає наукова новизна роботи.

Вибір досліджуваного періоду зумовлений тим, що після Лютневої революції в Росії у Києві створено Українську Центральну Раду, яка 10(23) червня 1917 року проголосила автономію України. А 9(22) січня 1918 року IV Універсалом проголошено суверенність і незалежність Української Народної Республіки. 29 квітня 1918 року Центральну Раду скасовано, влада перейшла до І. Скоропадського, розпочалась доба Гетьманату. 15 листопада 1918 року створено Директорію під головуванням В. Винниченка, яка виступила з відозвою про скасування Гетьманщини та відновлення Універсалу про незалежність УНР. Кінцева дата пов'язана із відступом Добровольчої Армії А. Денікіна фактично зі всієї території нинішньої Сумщини, входження краю до складу Української Соціалістичної Радянської Республіки. Почалося утвердження радянської влади, що зумовило соціально-політичну переорієнтацію газет. Часта зміна політичних режимів призвела до певного хаосу в соціальній сфері. Руйнівна дія війни та

політичних катаклізмів призвели до катастрофічного стану усіх галузей, у тому числі й системи охорони здоров'я. Як наслідок, різко погіршився санітарний стан в Україні, зросла захворюваність, особливо інфекційна, яка набула характеру епідемії із високою смертністю людей.

Спираючись на різноманітні дані: фонди Сумського обласного державного архіву, публікації краєзнавців, згадки в джерелах із різних галузей (історія кооперації, "Просвіти", промисловості, медицини) тощо, можемо припустити, що в означений нами період на території нинішньої Сумщини виходило 23 газети. Одні з них видавалися ще з попередніх років, інші з'являлися на кілька місяців, ще інші зі зміною влади змінювали своє підпорядкування.

"Сумской вестникъ" заснований у 1912 р. як щоденна безпартійна газета. Видавалася (з перервами) до встановлення в Сумах радянської влади. Редакторами в різні часи були Г. І. Ільченко, Супрун, Д. С. Ростовцев, М. І. Стеценко, І. І. Кизченко.

Газета "Лучъ" почала виходити 4 травня 1918 р. У першому номері подані такі дані: видання ("Годъ издания I"), видавець ("Издание Сумского Союза Кооперативныхъ Т-въ"), спрямованість ("Ежедневная внепартійная демократическая газета"). Редактор - Гладишев.

Тогочасна преса, виконуючи головну функцію - інформувати, прагнула показувати дійсність об'єктивно й під кутом зору, на який очікувала читацька аудиторія. Тож основна тематика медичного спрямування сумських періодичних видань пов'язана з епідеміологічною ситуацією.

У 1918 р. стався напад іспанки (грипу). За даними журналу "Врачебное дело" за період із 8 липня до 15 листопада на Сумщині зареєстровано 350 хворих, 138 із яких померли. Найбільше захворюваність поширилася по Сумському, Глухівському й Путивльському повітах [3, с. 115].

Висвітлюючи цю тему, газета "Лучъ" із занепокоєнням сповіщала, що хворі на грип не звертаються до закладів медицини. Інше видання наводить і місцеву статистику "іспанки": зокрема в селі Річки на грип захворіло 64 особи, 7 із яких померло ("Сумской вестникъ", 13 листопада 1918 р.). У Сумах протягом жовтня грипом захворіло 164 мешканці ("Сумской вестникъ", 14 листопада, 1918 р.). Надруковане оголошення про вихід книги лікаря Ачкасова "Испанская болезнь, ее причины, общая картина и лечение" ("Сумской вестникъ", 9 листопада, 1918 р.).

Не меншу небезпеку несли висипний та черевний тиф. Жевріючі з 1915 р. вогнища висипного тифу переросли в епідемію. За даними С. Ігумнова, цією інфекцією перехворіло в 1919-1921 роках 11,6 % населення [4, с. 64]. Сучасні автори, зокрема історики медицини, зауважують, що фактична захворюваність була вищою від цифр офіційної статистики в 4,2 рази.

Ще однією проблемою була епідемія холери. Активно розробляла цю проблематику газета "Лучъ". Лише за серпень 1918 р. цій темі присвячено 6 матеріалів. При цьому варто зауважити, що за цей період вийшло тільки 15 газет.

Тема епідемії холери була чільною й на сторінках газети "Сумской вестникъ". Інформаційне навантаження несе повідомлення про відкриття в Сумах

холерного барака на 25 ліжок ("Сумской вестникъ", 31 червня, 1918 р.). І на сторінках цього видання активним щодо медичної тематики можна назвати місяць серпень. Зокрема в номері від 9 серпня опубліковано дев'ять матеріалів. У розрізі протиепідемічних заходів привертають увагу публікації "В ожидании холеры" та "В ожидании эпидемии". У першому з них ідеться про заходи боротьби з епідемічними хворобами, яких вживає місцева влада. Другий матеріал - санпросвітницький. Розповідається, що можуть і повинні зробити громадяни, аби запобігти хворобам. У розрізі нашої теми привертає увагу й оголошення від лікаря М. Воскресенського, який від 3 серпня розпочинає щеплення проти холери ("Сумской вестникъ", 9 серпня, 1918 р.). Ще далі у висвітленні медичної тематики пішли видавці газети від 15 жовтня, опублікувавши 11 матеріалів. Зокрема наводиться статистика розвитку інфекційних хвороб, а також повідомлення про обов'язкове проведення санітарних оглядів.

Випадки азійської холери зафіксовані в с. Яструбине, а в Хотіні - червеного тифу. Як ми розуміємо із газетної публікації, влада на це не звертає уваги (швидше за все - не може). І засіб масової інформації, виконуючи функцію адвоката, стає на захист людей: апелює до керівництва й просить надіслати в ці регіони спеціальні загони для боротьби з хворобами ("Сумской вестникъ", 8 листопада, 1918 р.).

Основний тягар боротьби з епідеміями випав, безумовно, на медичних працівників, серед яких захворюваність і смертність були більшими, ніж серед представників інших соціальних інститутів. За даними проведених досліджень у трьох повітах Харківської губернії, включаючи Сумський, у 1919-1921 рр. інфекційні захворювання охопили 39 відсотків медпрацівників. Летальність становила 10,6%. Висипним тифом хворіли 29,3% лікарів, 26,5% фельдшерів, 25,2% медсестер і санітарок. Серед лікарів померло 11,1%, серед медсестер - 9%, а серед фельдшерів помер кожен четвертий [44, с. 66]. У с. Миколаївка хворий на холеру заразився висипним тифом. Від цього хворого заразилися лікар, 3 фельдшери й санітар ("Сумской вестникъ", 7 грудня, 1918 р.).

Як зазначає В. Здоровега, "інформаційні процеси у масштабах суспільства - це постійна циркуляція повідомлень, знань" [5, с. 74]. З аналізу публікацій періодики Сумщини означеного часу бачимо, що на першому місці стояло не лише інформування, а й просвітницька робота, спрямована на боротьбу з епідеміями. Тобто для утвердження знань тогочасні журналісти підтримували різними формами постійну циркуляцію інформації.

Оскільки медикаментів фактично не було, населення інформували про використання в лікуванні трав. Одним із дієвих засобів тоді вважали ромашку лікарську. Правління Ліги по боротьбі з туберкульозом на сторінках газети "Лучь" цій темі присвятило розлогий матеріал, наголошуючи на лікувальних властивостях білої ромашки, її антисептичних якостях, впливові на організм, особливо при легеневій формі туберкульозу (чахотці). Ліга закликала мешканців Сум купувати цю рослину на базарах ("Лучь", 23 червня 1918 р.).

Автор, означений криптонімами М. К., проводячи санітарно-просвітницьку

роботу, у матеріалі "К боротьбе с холерой" розповідав про заходи боротьби з епідеміями холери, тифу й інших інфекційних захворювань ("Лучь", 3 серпня 1918 р.), які може проводити кожна людина.

Висвітлювалися такі важливі питання боротьби з епідеміями, як вплив соціальних факторів, необхідність профілактичних оглядів, недостатність тільки медичних заходів для покращання здоров'я людей, необхідність застосування широких громадських заходів у вирішенні профілактичних протиепідемічних питань.

Проаналізувавши матеріали періодичних видань, можна зробити висновки, що в ситуації частої зміни політичних режимів і руйнівної дії війни різко погіршився санітарний стан в Україні загалом і на Сумщині зокрема. Це призвело до зростання інфекційних хвороб. Епідеміологічна ситуація не просто отримала широкий резонанс у тогочасному суспільстві, вона торкнулася фактично кожного громадянина: хто не хворів - боявся захворіти. Саме тому ця тема була домінантою комунікації соціуму, саме тому цю тему не могли оминати засоби масової комунікації.

Медіа-простір Сумщини того часу активно насичувався медичною проблематикою, яка складала надзвичайно потужний і розмаїтий сегмент тематики. Ці публікації служили популяризації та координації боротьби з епідемічними хворобами, пропагували методи боротьби з ними, принципи гігієни. Газетні матеріали допомагали реципієнтам виробляти реакцію на події.

Широке висвітлення медичної тематики підтверджує один із найголовніших чинників впливовості ЗМІ - близькість матеріалів із проблемами, що хвилювали аудиторію. Відтак вивчення науково-популярної тематики регіональних газет різних періодів покликане скласти цілісне уявлення про особливості функціонування інформаційного простору України.

1. Кравець В. П., Сутулін В. В. Білий колір - життєдайний. З історії медицини Конотопа / В. П. Кравець, В. В. Сутулін. - Суми : Собор, 2001. - 184 с.

2. Чорнобров І. В. Люди милосердя. Сторінки історії медицини Сум / І. В. Чорнобров. - Суми : Корпункт, 2001. - 308 с.

3. Эпидемические заболевания // Врачебное дело. - 1919. - № 5. - С. 98-125.

4. Игумнов С. Н. Заболеваемость и смертность населения в Харьковской губернии в 1921 году и предыдущие годы / С. Н. Игумнов // Профилактическая медицина. - 1922. - № 2-3. - С. 55-72.

5. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : [підруч.] / В. Й. Здоровега. - [2-ге вид.]. - Львів : ПАІС, 2004. - 268 с.